

345271

ACADEMIA DE INALTE STUDII COMERCIALE ȘI INDUSTRIALE
„REGELE MIHAI I”, CLUJ-BRAȘOV
INSTITUTUL DE CERCETĂRI ECONOMICE ȘI SOCIALE

Dr. ALEX. HERLEA

Conferențiar la Academia de Inalte Studii Comerciale
și Industriale din Cluj-Brașov

Politica culturii în constituțiile europene

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1 9 4 6

Tipografia „A s t r a” Brașov, Str. Lungă Nr. 1.

720282

ACADEMIA DE INALTE STUDII COMERCIALE ȘI INDUSTRIALE
„REGELE MIHAI I”, CLUJ-BRAȘOV
INSTITUTUL DE CERCETĂRI ECONOMICE ȘI SOCIALE

Dr. ALEX. HERLEA

115700

Politică culturii în constituțiile europene

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

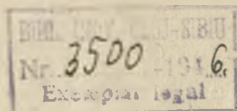
RBCFG201702611

1946

345271

Extras din volumul comunicărilor ținute la Institut
în sesiunea 1944-1945.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

POLITICA CULTURII IN CONSTITUȚIILE EUROPENE

Prezentarea unor subiecte constituționale, în conferințe de popularizare, apare mai necesară atunci când practica constituțională se află într'o paradoxală pendulare între două stări, una de umbre și alta de lumină.

În asemenea vremuri dorința de a ne inspira conduita civică din principii constituționale devine din ce în ce mai vie.

Sub amenințarea oricăror urmări omul luptă să deschidă porțile libertăților și să trăiască împărțându-se din marea lor bunătate, ca o supremă rațiune de a fi.

*

Aș dori ca în considerațiunile ce voi face, nimeni să nu vadă o raportare la actualitatea politică, ele fiind lipsite de orice legătură cu aceasta și vă rog să priviți expunerea mea numai în valoarea sa principală.

*

Proclamarea drepturilor și libertăților fundamentale deși ne apare ca un fruct al revoluției franceze, trebuie să recunoaștem că ele s'au cristalizat, peste veacuri și peste latitudini geografice, în patrimoniul spiritual comun al tuturor oamenilor, creație a rațiunii naturale cu care aceștia sunt dotați, și care a dat în rod duminical, idealurile sociale, permanente și universale.

E adevărat că la cei vechi, libertățile individuale n'au prins încă o formă cristalină și superioară, dar determinarea adevăru-

lui absolut și universal a stat în centrul preocupărilor acelor care încercau să distingă virtutea de păcat și binele de rău.

Din acest zbucium s'a născut minunea greacă; așa se profesa în grădinile lui Academos și parcul lui Lukeos; așa se vorbește și azi dela catedrele Academiiilor și Colegiilor contemporane.

*

Libertatea în «Cetatea antică» privea numai participarea indivizilor la viața publică, era clădită pe principiul libertății politice a celor privilegiați, cu excluderea totală a libertății civile în sensul său contemporan. Nici nu se poate de altfel imagina existența și garantarea libertăților civile într'o societate patriarhală, în care șeful familiei cu puterea lui discreționară, — patria potestas, — dispunea de acel, — jus vitae ac necis, — asupra copiilor, femeii, sclavilor și celorlalți supuși puterii sale patriarhale.

Organizația civilă romană era întemeiată pe erarhie și inegalitate, principii care exclud organic libertatea civilă și garantarea acesteia.

*

Dacă acceptăm că politica culturii are directive proprii și forme esențiale de manifestare — printr'o politică a educației, o politică a creației și o politică a propagării culturii, — recunoaștem în încurajarea creatorilor și artiștilor în societatea antică, o mișcare de creație culturală, la romani sprijinită mai mult de mecenai, iar la greci ca o activitate social organizată.

*

Prin prăbușirea Imperiului Roman puterea publică centralizată este înlocuită, în cursul întregului ev mediu, de puterea seniorială. -- Indivizii, cei mai mulți erau legați între ei prin contractul feudal. Societatea era organizată pe ideea de protector și protejat, în ce privesc raporturile între senior și vasal, și pe

ideia de stăpân și rob între cei doi deoparte și muncitorii de pământ de alta.

*

Prin renașterea puterii regale în Europa și supunerea seniorilor, reappare absolutismul regal, o autocrație de o virulență rară, așa de bine caracterizată prin adagiile «Quod principii placuit leges habet vigorem» sau «L'Etat c'est moi».

Nici în epoca fiefului și nici în acea a absolutismului regal, drepturile individuale nu erau garantate de lege. Drepturi și libertăți existau numai în măsura în care Seniorul sau Regele voia să le recunoască sau să le acorde. El putea să le mențină sau să le retragă.

Și numai în aceste limite a apărât fenomenul cultural la curțile senioriilor occidentale fie laice sau eclasiatice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Studiul naturii și originii drepturilor regale absolute, a deschis apoi calea pe care au pășit gânditorii secolului al 17-lea și al 18-lea pentru punerea bazelor libertății moderne. Invalidarea teoriei originii de drept divin a puterii regale a deschis larg porțile spre formele noi de organizare publică, întemeiate pe principii de libertate și egalitate politică și civilă, garantată.

*

La finele secolului al 18-lea în Europa occidentală, mai ales în Franța spiritele erau pregătite prin teoriile pline de noutate pe care filozofii și economiștii epocii le răspândiseră.

Deaceia libertățile franceze și garantarea lor a fost «o cuccere pe calea spiritului», în timp ce libertățile anglo saxone consemnate în proclamații anterioare sau născut și sau desvoltat din nevoi practice. La mijlocul evului mediu nevoia de a îmbunătății condițiile de funcționare a instituțiilor a deprins lumea la anumite practici a libertăților și drepturilor, cari au intrat și

s'au cimentat în conștiința publică, fără a se simți nevoia întocmirii unor acte constituționale care să proclame drepturile și libertățile cardinale ale omului în totalitatea lor¹⁾).

Pentru aceste motive spunem că Anglia n'are constituție în sensul modern al cuvântului și că actele scrise pe cari se bazează garanția libertăților engleze emană din nevoia reglementării unor anumite raporturi de fapt, fără să privească esențialmente principiul și ideia permanent valabilă în ordinea socială. «Magna Charta libertatum» rămâne un pact, un contract între două puteri politice.

Ideia proclamării solemne a unor anumite garanții de libertate politică și civilă și înscrierea lor într'un text paraconstituțional apare în Anglia pe vremea lui Ion fără de Țară care la 1215 semnează celebra, «Magna Charta libertatum». În acest document, în cele 63 clauze ale sale, se reglementează raporturile regelui cu baronii și prelații, confirmându-se de către Rege «vechile privilegii ale clerului nobilimii și orașelor», la cerere prezentă a acestora, după cum reese din textul său introductiv în latina medievală «ista sunt articula quae baronnes petunt et Rex consentit»²⁾).

Dar acelaș document garantează libertățile individuale, interzice Regelui strângerea dărilor fără aprobarea sfatului țării, asigură negustorilor dreptul de a circula în voie a cumpăra și a vinde nestingheriți de nimeni și dreptul de revoltă în cazul în care Regele n'ar respecta aceste libertăți.

Iată deci în ce măsură iese în evidență sursa practică a acestui document.

Pentru aceste motive documentul pe care se înalță edificiul organizării statului englez de mai târziu nu este o constituție în sensul său modern, — el nu s'a dat din nevoia proclamării libertăților cardinale, ca fundament de organizare a Sta-

---

1) G. Alexianu, Curs de drept constituțional vol. 3 fasc. 2 ed. Casei școalelor 1938. p. 108—109.

2) Tratat de drept public de Paul Negulescu și George Alexianu tom I. ed. Casei școalelor 1942 pag. 109.

tului în totalitatea sa, ci nevoia de ordine în anumite sectoare ale vieții publice și civile engleze.

*

Când la Londra treci din celebrele pensiuni studențești din Gower street spre intrarea Muzeului britanic, acolo unde duc primii pași ai oricărui strein și cu rară pietate treci pragul celei din urmă încăperi din arhiva vechilor documente, a acestui centru mondial de cultură, privirea îți este izbită de câteva pergamente expuse în masive și vechi cadre. În atmosfera sobră a celor mai elocvente documente pentru caracterizarea spiritului public englez din veacul de mijloc, nu ști prea bine cum să-ți pătrundă mai adânc privirea și mintea în taina unui pergament, a celebrei „Magna charta libertatum“ din 1215 care mai mult decât „petiția drepturilor“ din 1627; „Habeas corpus“ din 1679 celebrul „biil al drepturilor“ din 1689 și „actul de stabilire“ din 1701 însemnează un punct origine în ordinea socială modernă. Privirea, ți-se leagă mai mult de „Magna Charta libertatum“ care deși n'a organizat constituțional statul englez, rămâne un act fundamental, un act origină, un act generator al dezvoltării constituționale de mai de mai târziu.

„Magna Charta libertatum“ este privită de mulți ca un contract de tip feudal, prin calitatea părților care participă la el, regi baroni și prelați, iar de către alții a avea caraterul unei declarații de drepturi de inspirație filozofică.

Dar „Magna Charta libertatum“ nu este nici contract feudal și nici o declarație de drepturi, ci așa cum se știe e poate mai mult un pact direct între două puteri politice, ea germinează în nevoile de îmbunătățire practică a raporturilor sociale, în sectoare determinate. Ea nu se bazează pe principii filozofice, căci ea nu este o declarație de drepturi ale omului împotriva spiritului autocrat, ci a parlamentului, baronilor și prelaților împotriva regelui, pentru respectarea unor drepturi determinate.

Dar totuși clauzele „Magnei Charta libertatum“ conțin baze pentru un început de reglementare a libertăților politice și civile.

Cea mai valoroasă dispozițiune este cea cuprinsă în celebrul articol 39 care dispune că „nici un om liber nu va putea fi arestat, întemnițat lipsit de bunurile sale, pus afară din lege sau exilat, fără ca o judecată a egalilor săi sau o dispoziție expresă de lege să o autorize“¹⁾.

Iată pentru ce acela care se află în fața acestui mare document generator al garanțiilor de libertate politică și civilă, trăiește unul din cele mai copleșitoare sentimente pentru măreția spiritelor cari l'au elaborat, simțind în același timp tot mai apăsătoare și degradantă nimicnicia epigonă.

Efectele acestui document pentru ordinea politică și civilă engleză, au fost atât de mari, că în baza lor s'a creiat o tradiție constituțională și este considerat și azi act de bază al libertăților publice și civile engleze, iar Anglia țara de origine a unor principii constituționale imuabile, a parlamentarismului și controlului acestuia asupra vieții de stat.

*
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu putem trece cu vederea că în aceeași epocă la anul 1222 a apărut în Ungaria un edict al Regelui Andreiu al 2-lea asemănat de unii autori maghiari cu „Magna Charta libertatum“ și socotit izvor sau act origine a libertăților constituționale în fostul regat maghiar.

Este adevărat că Bulla de aur asigură față de rege o anumită independență, dar care privește numai membrii sfintei coroane acel „populus“ format din nobilime, spre deosebire de umilul plebs.

Am împărtășit în anul trecut, opiniunea că Bulla de aur este un pas înainte numai pentru garantarea drepturilor nobilimei, ceea ce Andreiu al 2-lei proclamă în art. 2 al Bulei «Volumus etiam, quod nec nos, nec posterī nostri, aliquo tempore, servientes capiant vel destruant, favore alicuius potentis, nisi primo citati fuerint et ordine iudiciario convicti»²⁾.

1) G. Alexianu, op. cit. vol. I, pag. 223.

2) Nagy Gyula. Kolosváry Sándor, Ovari Kelemen și Markus Dezső, Corpus Juris Hungarici, ediția mileniului, tip. Franklin Budapesta, 1899 vol. I, pag. 132.

Dacă numai un «serviens regis» are asemenea garanții constatăm ușor ce mare distanță este între garanția securității personale proclamate în «Magna Charta libertatum» și lipsa totală a unei securități personale în regimul «Bulei de aur» care a instituit nu generalitatea garanțiilor ci excepția acestora.

Teza istoriografiei maghiare nu izvorește din spiritul de cercetare științifică, ci din prea cunoscutul spirit maghiar de a încerca și în acest sector să demonstreze o pretinsă prioritate europeană.

*

Dacă actele constituționale ale Angliei au apărut din nevoia de a îmbunătății condițiunile de activitate și echilibru în diversele sectoare ale vieții sociale, în Franța declarația drepturilor omului a apărut ca un corolar al sbuciumului intelectual. Aici își face apariția ideea separației puterilor din L'esprit des lois a lui Montesquieu și concepția contractului social a lui J. J. Rousseau.

Timp îndelungat filozofii au pregătit spiritele pentru recunoașterea unor valori permanent valabile și necesare în organizarea societății.

Deaceia declarația drepturilor omului marchează un început de epocă. Declarația drepturilor omului și cetățeanului din 1789 este sinteza ideii de libertate individuală și a garantării acestei idei, care «se afla în stare de gestație» cu veacuri înainte. «Ea a fost făurită încetul cu încetul în cursul timpurilor de sforțarea și mintea atâtor gânditori»¹).

«Fondul sufletesc francez, pregătit de filozofie în cursul veacurilor, precedente, a dat naștere declarației drepturilor omului, care «se profilează în societatea dela sfârșitul veacului al 18-lea ca un fulger de lumină care vine să încheie o epocă și să înscrie zorii unei alte lumi»²).

Această declarație de drepturi se deosebește fundamental de cele precedente. Caracteristica juridică a declarației drepturilor omului o formează natura de act unilateral al acesteia. Ea nu

1) George Alexianu op. cit. vol. II p. 115.

2) Idem, ibidem p. 115.

este nici măcar contract unilateral ci pur și simplu un act unilateral «emanat din voința unilaterală a națiunii de-a hotărî ea însăși în chip suveran, limitarea puterii executive și chiar a puterii constituante»¹⁾.

Acest caracter esențial păstrându-se în toate constituțiile contemporane, națiunile însăși hotărăsc în chip suveran și unilateral limitarea puterilor statului.

Natura unilaterală a proclamației, nu contrazice ideea contractualistă, care se rezumă la un acord reciproc între membrii aceleiași comunități spre a putea da naștere actului unilateral al proclamației de drepturi ce emană din voința unilaterală a națiunii, fără a fi necesar vre-un acord al unei alte părți sau forțe străine.

Spre deosebire de diversele acte constituționale, apărute anterior în Europa, declarația drepturilor omului din 1789 apărută în Franța este „rezultatul unui suflu de credință profundă“, este rezultatul concepțiunii individualiste, este succesul acestei filozofii²⁾.

Primele cinci articole, din cele 17 articole de sinteză stau la baza întregii concepții care domină declarația drepturilor omului.

Libertatea și egalitatea în fața legii ca principii fundamentale pentru organizarea societății sunt concepute a isvorî din ordinea naturală a lucrurilor. „Indivizii au un drept superior și înăscut care trebuie opus nu numai regelui ci tuturor forțelor în Stat, chiar și puterii legislative“. Ea proclamă: „Oamenii nasc și rămân liberi și egali în drepturi“. Se proclamă apoi drepturile naturale și imprescriptibile ale omului cari trebuiesc conservate „libertatea, proprietatea siguranța și rezistența la opresiune“³⁾.

În filozofia epocii aceste idei sunt socotite a fi valori permanente valori în ele însăși desprinse de orice contingențe.

Se declară trecerea întregii suveranități asupra națiunii «principiul oricărei suveranități stă numai în națiune, nici un individ nu poate exercita vre-o autoritate care să nu emane dela națiune», deci toate puterile emană dela națiune.

1) Idem ibidem pag. 117.

2) Idem ibidem pag. 117.

3) Idem ibidem pag. 119.

Libertatea constă în a face tot ceea ce nu vatămă pe altul. Exercițiul drepturilor naturale ale fiecărui om nu are alte limite decât acelea care asigură celorlalți membrii ai societății folosința aceluiași drepturi¹⁾.

*

Dacă reamintirea acestor considerațiuni de ordin general, ne înlesnește cunoașterea atmosferei în care s'a dezvoltat viața și organizația politică a veacului al 19-lea, să vedem în ordinea subiectului nostru, în acea a politicii culturii ce elemente putem determina și în ce măsură ele isvorăsc din principiile fundamentale ale constituțiilor contemporane.

Declarația drepturilor omului este de o deosebită importanță în organizarea culturii, ea proclamă că libera comunicare a gândirii și părerilor este unul din cele mai prețioase drepturi ale omului. Oricare cetățean poate vorbi, scrie și imprima în mod liber, răspunzând numai de abuzul acestei libertăți. Este important că prima proclamație de drepturi ale omului se preocupă și de politica culturii și că aceasta germinează în libertățile cardinale proclamate prin libertatea de gândire ca fundament al progresului cultural. Ideea este apoi dezvoltată în constituțiile franceze ulterioare și culminează în acea din 1852 și 1875.

*

Actuala constituție franceză, nu reprezintă, pe drumul parcurs dela universitatea liberă a lui Abelard la școala contemporană, o optimă expresiune pentru cultură în întreg complexul politicii sale, dar ideea de libertate susține ca un pilon puternic întreagă construcția politicii culturii în Franța.

*

Nu putem nesocoti nici simptomatologia juridică a civilizației moderne occidentale și anume, apariția intervalelor de mare creație

---

1) Idem ibidem, pag. 118

atunci când apar zorii unei lumi, cu noi reguli pentru ordinea socială.

Apreciind dreptul ca valoare culturală, apariția regulii sociale superioare e concordantă cu opera majoră aproape în toate secțiile de activitate umană, și deci el însuși creație a spiritului social superior.

„Lumea modernă născută din transformarea societății medievale și-a găsit expresia într'un nou ideal de cultură întemeiat pe emanciparea individului“¹⁾, iar garanțiile pentru realizarea lui au format acele reguli juridice cari au înlesnit toate marile creații dela renaștere până la supratehnica energiei atomice.

*

Fenomenul constituțional nu a rămas continental. Apar în acelaș timp și în America acte constituționale: în Rhode-Islande „Carta Constituțională“ la 1663, în același an „Constituția“ Carolinei de nord și apoi la 1732 „Carta“ din Georgia, toate izvorând dintr'o particularitate politică americană, lupta lor pentru libertate și emancipare.

*

În Transilvania lupta pentru coonstituție a fost lupta națiunii române pentru drepturi și libertate, câștigată numai prin efectul unității noastre naționale.

Izvoare de drept distincte organizau societatea în Transilvania și părțile ungurene, Dreptul maghiar Werböczian anul 1514, dreptul Transilvan întemeiate pe „Aprobatae“ și „Compilatae constitutiones“ anul 1653 și 1669, apoi cele două constituții ale secuilor și sașilor în Transilvania²⁾.

1) A. Oțetea, Istoria medievală și modernă, ed. Cugetarea p. 228.

2) V. Onișor, Istoria dreptului român, Orăștie 1921, p. 202-203: Pământul săcuilor era împărțit în 7 scaune, mai târziu s'au format 12, dar cele 7 erau mai fruntașe. Acestea formau comunitatea săcuiască, Universitas Siculorum septem sedium Sicalicalium. Aceste 7 scaune erau: Mureș, Odorhei, Sepsis Kézdi, Orba, Csik, Gyergyó.

Pământul sașilor era format ca teritoriu separat de guvernare în baza diplomei Andreianum din 1224 din coloniile săsești acumulate ca unitate sub

Independent de ele societatea românească era organizată de vechiul drept românesc consuetudinar de „*ius valachicum ab antiquo*”. Obiceiuri practicate timp de lungă durată s’au transformat în reguli de drept acceptate de conștiința de necesitate a poporului român. Acestor obiceiuri se datorește de sigur și organizarea școlii din tindele bisericuțelor noastre, ca o rudimentară dar viguroasă expresie a unei politici a culturii, dacă în general putem vorbi de așa ceva în epoca vechiului nostru drept consuetudinar.

La începutul sec. al 19-lea și în Țările Românești spiritele erau pregătite pentru apariția unei mișcări constituționale.

Între timp însă un grup de boeri moldoveni oprimați cer Porții la 1822 printr’un proiect de constituție izgonirea grecilor din dregătorii, domn pământean, și — recunoașterea aceluiași drepturi cu cei ce-i oprimau.

Deși proiectul a fost respins de poartă el și-a produs efectul prin convenția de la Cetatea Albă din 1826 prin care se recunoaște țărilor românești dreptul de ași alege domn dintre pământeni și dreptul de a se alcătui un regulament general pentru principate, care deveni mai târziu regulamentul organic, deși sub alt titlu acesta era un început de constituție pentru Țările Românești, mult administrativă deloc socială.

Constituția cărvunarilor în cele 77 art. ale sale raportată la stadiul de dezvoltare a stărilor sociale din Țările Românești, este o adevărată încântare pentru ordinea de drept ce imaginează. Proiectul proclamă în mod splendid libertățile cardinale¹⁾.

denumirea de fundus regius. Acest teritoriu e format din cele 7 scaune, — septem sedes aparținătoare la Sibiu și din locuitorii lui, universitas septem sedium Saxonialium. Aceste 7 scaune erau: Sibiu, Cohalm, Mercurea, Nocrul, Orăștie, Sighișoara, Sebeșul-săsesc, Șinca-Mare, Mediașul, Șeica, Bistrița, Brașovul și Țara-Bârsei la început au fost subordonate comitetului săcuiesc. Mai târziu au fost scoase de sub autoritatea acestuia.

1) 4. — Să nu poată fi nimenea oprit de a face cele ce nu vatămă prăvilele.

5. — Să nu poată fi nimenea lipsit de vre-o parte din averea sa fără slobodă voința sa, afară numai de are vre-o întâmplare când o neapărată obș-

Apare astfel evident că regulile fixate mai sus se bazează pe principii similare constituțiilor epocii, de a căror influență se resimt.

În Țările Românești, prin infiltrarea ideilor revoluției franceze deoparte, și necesității de actualitate de alta, își fac apariția în formă încă minoră ideea de egalitate care se manifestă prin egalitatea înaintea pravilei, prin egalitate în fața justiției și prin garantarea libertăților individuale, cum ar fi securitatea personală, securitatea reală privind proprietatea individuală, și poate securitatea intelectuală care interesează subiectul nostru și care se infiripă mai ales prin desideratele exprimate în art. 65 și 66 a interesantei constituții a boerilor cărvunari¹⁾.

tească trebuință pravilicește îndreptățită o va cere aceasta; dar și atunci după ce i se va face o despăgubire potrivită cu lucrul ce se va cere a i se lua.

6. — Să nu poată fi nimenea învinovățit, ridicat la închisoare sau pedepsit decât numai întru întâmplările hotărâte prin pravilă și după formele pravilei.

9. — Pentru tot ceea ce se va învinovăți cu vre-o faptă, și mai înainte de a se pune la închisoare, toată asprimea cea de prisos peste trebuința siguranței despre persoana lui să fie oprită și neiertată.

31. — Nemulțumindu-se vre-o parte cu hotărîrea sau a judecătoriei, sau a isprăvniciei, aceea parte să aibe slobod dritul apelației, și atunci, după nemulțumirea ce va arăta-o în scris și subț iscălitură aceea parte (un loc alb, probabil: împotriva) isprăvniciei sau judecătoriei, să-i pue zi de soroc pentru o vreme hotărîtă, ca să meargă la divanul al doilea, sau la acel criminalicesc, unde va fi pricina atârnaătoare; și spre aceasta is; (isprăvnicia) sau judecătoria să aibă a adresarisi pricina aceea cu raport inadins și în tot actul ei la locul unde va avea a merge apelația spre a intra acolo pricina în de iznoavă cercetare.

32. — Dacă apoi și în această al doilea cercetare, va rămânea vre-o parte nemulțumită și va voi să facă iarăși apelație, cea apelație să se facă la divanul întâi, și dară cu asemenea rânduială precum la pontul de mai sus s'au însemnat, adecă cu raport inadins și cu primire a tot actul pricinii, și acolo. În divanul întâiu să iee pricina cea desăvârșită și mai de pe urmă hotărîre.

1) 65. — Spre obștescul folos și pășire înainte pentru învățatura neamului moldovenesc, să se așaze școalele obștești în Eși și pe la toate târgurile din țară, în rânduiala cea mai bună și mai cuvincioasă, într'un chip ca acela ca să poată învăța oricine în limba noastră: gramatică, geometrie, logică și meșteșugul alcătuitor de scris, aceste fiind cele mai de trebuință pentru toată starea de obștie, pe lângă știința celor cuvincioasă a legei, a pravilei și

Iată cum începe să se manifeste ideia securității intelectuale, prin întemeiere de școli și tipografii ca acte de început al unei politici a culturii.

*

Toate aceste încercări atât de apreciable, pentru spiritul public românesc dela începutul sec. al 19-lea apar mai accentuate în proclamația dela Islaz din 1848¹⁾.

Privind subiectul nostru și dorind a ști în ce măsură proclamația dela Islaz este un proiect de politică culturală majoră, trebuie să ne oprim asupra pasajului care privește activitatea intelectuală²⁾.

a datoriei obștești. Apoi după aceasta, să între cei (ce) vor voi în școale de limbi streine, așezându-se și acest fel de școale cum se vor socoti și unde, spre a se da învățături într'însele în limbile ce sânt mai de trebuință pentru acest pământ, în care limbi să se dea și orice altă știință de tot felul.

66. — O tipografie obștească în limba patriei, afară de cea ce o avea mitropolia, să se sloboadă a se deschide și a se alcătui în cea mai bună orânduială, care de nu o va face ocărnuirea, să se sloboadă voie ori cărui dintre pământeni s'ar găsi ca să o alcătuiască cu a sa cheltuială, dând însă și ocărnuirea tot ajutorul cel putincios din partea ei, spre a se înființa după trebuință și a sluji spre tipărirea a tot felul de cărți ce se vor înfățișa trebuincioasă fiind și fără pricină vederat vrednică de oprire.

1) Poporul Român decretă și hotărăște responsabilitatea Miniștrilor, și cu un cuvânt a tuturor funcționarilor publici; și fiindcă responsabilitatea nu este drept al nimănui, nici de moștenire, nici de învoire, prin urmare nimeni nu pierde nimic și hotărîrea poporului e sfântă.

Poporul Român voește o patrie tare, unită în dragoste, compusă de frați iar nu de vrăjmași, prin urmare decretă după vechile sale datine, aceleași drepturi civile și politice pentru tot Românul.

2) Poporul Român decretă dar desființarea tuturor rangurilor titulare ce nu au funcții și al căror nume nu aduc aminte decât niște timpuri de barbarie și de servilitate.

Poporul protestând asupra măsurilor arbitrare și nelegiuite de a se pune o taxă de învățatură, de la care săracul, orfanul, fiul văduvei e scos afară, protestând asupra relei cugetări de a degrada și a ucide naționalitatea prin scoaterea limbii naționale din școale, decretă o învățatură pentru toți egală, progresivă, integrală pe cât va fi cu putință, după facultățile fiecăruia și fără nici o plată; decretă în București o școală politehnică, câte o Universitate în București și Craiova și câte un liceu asemenea și un pensionat în fiecare județ, câte o școală normală în fiecare plasă și câte o școală începătoare bine întoc-

Din aceste texte apare clar, că, ideile revoluției franceze, printr'un proces de pătrundere și adaptare la realitățile țării noastre și a altor țări europene, și-au produs efectul lor. Odată spiritele pregătite nimic n'a mai putut opri apariția constituțiilor inspirate din marile principii de libertate ale revoluției franceze. Luptătorii pentru constituție, nestorii și entuziaștii, s'au dăruit generoși poporului și au fost înscrși în pagini de istorie proprie, căci generozitatea, — să spunem pentru americani, — este ca un fard miraculos care înfrumusețează și cea mai urâtă față.

*

După proclamația dela Islaz a urmat convenția dela Paris, la 1858 și Statutul lui Cuza din 1864, tot atâtea acte para-

---

mită în fiecare sat; decretă științele ca și până acum în limba patriei și cultura și înflorirea acestei limbi după natura și după originea ei, cu literele sale, atât în cărțile profane, cât și în cele sacre, cum s'într-oducerea literelor în toate cancelariile.

Despre acest capitol al învățaturii, Guvernul va fi dator, sub a sa răspundere, a pune cea mai activă stăruință spre a se înființa așezămintele de educație publică și, precum nu se poate lăsa nici un creștin a se naște și muri nebotezat, asemenea nici un fiu de cetățean din câți se află azi în vârstă de doisprezece ani și câți se vor naște de acum înainte, să nu rămâie neimpărtașiți de învățatură, căci pe dânsa se întemeiază viitorul țării și punerea în lucrare, cum și garanția cea adevărată a așezămintelor patriei.

Poporul Român leapădă de pe sine neomenia și rușinea de a ține robi și declară libertatea țiganilor celor particulari. Celor ce au suferit până acum rușinea păcatului de a avea robi sunt ertați de poporul Român; iar patria ca o mumă bună, din Vistieria sa, va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă din această faptă creștinească.

Poporul, decretând odată drepturile civile și politice ce le-a avut totdeauna tot cetățeanul, declară că tot Românul e liber, tot Românul e nobil, tot Românul e un Domn. Prin urmare, de azi înainte desființează orice pedeapsă cu bătaia și rumpe în obrazul gâdilor orice biciu și orice vargă, ce degradează demnitatea cetățeanului. Bătaia dar se ridică de la orice dregătorie și cu atât mai vârtos din rândurile soldaților.

Poporul Român, deși nu cunoaște ființa pedepsei cu moarte, însă pentru că adesea prin judecătorii criminale, judecătorii de sistema veche au cutezat a da afară niște sentințe de moarte, fără a se fi putut a se pune în lucrare, poporul declară desființarea cu totul a pedepsei cu moarta.

constituționale cari au precedat prima constituție românească dela 1866.

*

Secolul al 19-lea a însemnat pentru viața juridică epoca specializării dreptului. La începutul acestui secol condicele generale de drept, cu puține excepții, se separă specializate după materii. — Apar constituțiile, — apoi la 1804 se redactează codul civil francez cunoscut sub numele de codul Napoleon, la 1807 codul comercial, la 1811 apare codul civil austriac și alte legiuiri toate codificate separat, pe materii.

În Țările Românești specializarea se face în a doua parte a secolului al 19-lea, apar pe rând codul civil, codul comercial, codul penal, legea administrativă și constituția din 1866 ca lege fundamentală pentru organizarea statului. Modelul său a fost constituția belgiană din 1831 inspirată și ea de filozofia individualistă a secolului al 19-lea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aristide Pascal raportorul constituției românești din 1866 afirmă că această constituție e „un monument ridicat viitorului” ceea ce ar duce la concluzia că la acel moment țara nu era îndeajuns de pregătită pentru a primi noul regim, dar că binefacerile nădăjduite se vor arăta în viitor¹⁾. Totuș constituția din 1866 nu este un simplu act de import, ci a emanat din necesități autohtone, turnate în forme lustruite de rafinamentul occidental, a fost o încoronare a unor viguroase acțiuni politice pentru dobândirea unui pact fundamental.

Cele 133 articole ale sale proclamă: suveranitatea națională, separația puterilor statului cu regim parlamentar, ideia de legalitate și prin supremația legii constituționale controlul acesteia. Structura Statului este așezată pe ideia de egalitate, concepută nu ca o egalitate între indivizi, — „căci variabilitatea ireductibilă a naturii umane — nu poate fi suprimată, ci concepută ca o egalitate juridică, în sensul supunerii tuturor aceluiaș statut de drepturi”. „Egalitatea aceasta este o încercare de a da fiecăruia pe

1) Șerban V. Ivănceanu „Orientări în dreptul constituțional. 1943, pag. 5.

cât este cu puțință aceiaș șansă de ași pune în valoare facultățile, egalitatea fiind după cum spune R. Hubert numai o limită ideală, și un punct de plecare, atât timp cât le permit diferențele psihice și intelectuale cari sunt opera naturii¹⁾.

Această încercare se manifestă prin: egalitatea înaintea legii, egalitatea în fața justiției, egalitatea admisibilității în funcțiunile publice, egalitatea față de impozite și prin recunoașterea și garantarea libertăților individuale constând din securitatea personală, securitatea reală și mai ales deplina securitate intelectuală, manifestată prin libertatea conștiinței, libertatea cuvântului, libertatea învățământului, libertatea presei, libertatea de întrunire și libertatea de asociație.

*

Libertatea învățământului ca un mod de manifestare a ideii de egalitate a fost reglementată în constituția din 1866 cu totul superior și social²⁾.

Pe linia interesului politicii culturii, „constituțiunea din 1866 garantează libertatea de a comunica și publica ideile³⁾).

1) Șerban V. Ivănceanu op. cit. p. 6.

2) 23. Invățământul este liber.

Libertatea învățământului este garantată, întrucât exercițiul ei nu ar atinge bunele moravuri sau ordinea publică.

Represiunea delictelor este regulată numai prin lege.

Se vor înființa treptat școli primare în toate comunele României.

Invățătura în școlile Statului se dă fără plată.

Invățătura primară va fi obligatoare pentru tinerii români, pretutindeni unde se vor afla înstituite școli primare.

O lege specială va regula tot ce privește învățământul public. (Art. 17 Belg.).

3) 24. (Modif. L. 8 Iunie 1884). Constituțiunea garantează tuturor libertatea de a comunica și publica ideile și opiniunile lor prin viu graiu, prin scris și prin presă, fiecare fiind răspunzător de abuzul acestor libertăți, în cazurile determinate prin codicele penal, care nici într'un caz nu va putea restrânge dreptul în sine.

Nici o lege excepțională nu se va putea înființa în această materie.

Nici censura, nici o altă măsură preventivă pentru aparițiunea, vinderea sau distribuțiunea oricărei publicațiuni nu se va putea înființa.

În regimul acestor garanții constituționale sa dezvoltat epoca de aur a parlamentarismului românesc, cu toate că trebuie să facem cuvenita rezervă pentru insuficiențele sale native, criteriul electoral censitar și organizarea votului pe colegii.

Constituția noastră din 1866 a trăit totuș o zodie fericită, mai puțin întunecată față de constituția României-Mari din 1923 căreia i-a fost sortit ca principiile să-i fie violențate de atâtea ori.

*

Între datele celor două constituții, au apărut legi constituționale, cari până la includerea lor într'un text constituțional propriu zis i-au adus diverse modificări, remarcabilă fiind legea privitoare la temeiurile constituționale ale reformei agrare, apărută la 19 Iulie 1917.

*

Constituția din 1923 se inspiră din aceiaș filozofie individualistă, păstrând majoritatea principiilor constituției din 1866, ea rămâne respectoasă față de înțelesul clasic al suveranității naționale, menține separația puterilor în stat și face mari progrese în trei sectoare:

1. Conceptul statului de drept, este îmbunătățit și realizează superior ideia de legalitate ca ideie fundament al statului, prin controlul legalității actelor administrative, prin declararea de ordin constituțional a recursului în casare și inamovibilitatea magistraților.

2. Proprietatea sacră și inviolabilă rămâne numai garantată ca o consecință a concepțiunii proprietății funcțiune socială.

3. Parlamentul alcătuit din reprezentanții celor 3 colegii se pierde în negura spiritului conservator, iar adunarea deputaților constituției din 1923 se compune din: deputați aleși de cetățenii

---

Nu este nevoie de autorizațiunea prealabilă a nici unei autorități pentru aparițiunea oricărei publicațiuni.

Nici o cauțiune nu se va cere dela ziariști, scriitori, editori, tipografi și litografi.

Presa nu va fi pusă niciodată sub regimul avertismentelor.

Nici un ziar sau publicațiune nu va putea fi suspendat sau suprimat.

români majori, prin vot universal, egal, direct, obligator, și secret cu respectarea principiului de reprezentare a minorității.

*

Dacă aceste uriașe progrese pentru democratizarea reală a statului român, în ordinea de gândire politică se realizează, se constată în schimb că în politica culturii constituția din 1923 însemnează un regretabil regres.

Idea generalității, obligativității și mai ales a gratuității învățământului germinând în ideile generoase ale revoluției, au fost introduse și în proclamația dela Islaz, „învățătură pentru toți, egală, progresivă, integrală și fără nici o plată”. Aceiași idee a fost realizată în constituția dela 1866 care proclamă că „învățătura în școlile statului se dă fără plată”.

Constituția din 1923 proclamă numai gratuitatea învățământului primar, iar în ce privește celelalte grade de învățământ vorbește numai de ajutoare (și înlesniri) date de stat județe sau comune.

Unii autori sunt de părere că în ce privesc normele de politică culturală, constituția noastră din 1923 este staționară ¹⁾. Eu cred dimpotrivă că ne aflăm într'o stare de regres, față pe constituția din 1866, împrejurare nescosă în evidență de către comentatorii constituției din 1923.

Legiuiitorul constituent din 1923, a renunțat și la postulatul constituțional din 1866 de a se înființa treptat școli primare în toate comunele României, pornind probabil dela prezumția existenței acestor școli primare, deși avem încă și azi după 23 ani dela promulgarea acestei constituții sate fără școli și fără învățători.

Constituția din 1923 n'a rezolvat problema învățământului popular, a învățământului pentru adulți și n'a înscris ca percept constituțional lupta contra analfabetismului, așa cum au făcut autorii proclamației dela Islaz.

În acest sector constituția noastră din 1923, care este și astăzi constituția României, este deficitară, iar minora preocupare a

---

1) Ștefan Bărsănescu, „Politica culturii în România contemporană” Iași 1937, pag. 32.

ei de problemele culturii, se resfrânge adânc asupra întregului nostru progres cultural. Să pășești înapoi cu aproape 100 de ani și să organizezi un învățământ al privilegiaților, instituind taxe pentru învățatură, care au format încă din 1848 un obiectiv al atacurilor îndreptate de forțele revoluționare, rămâne un păcat al legiuitorului constituant din 1923, care în acest sector n'a întocmit decât o constituție administrativă și nu o constituție socială, fiind cu totul lipsită de idei inspirate din lupta generoasă a revoluției.

Cât de deficitară este politica culturii în România, în sens constituțional se va putea ușor constata prin compararea regimului constituțional al culturii din celelalte state europene.

*

Este interesant a distinge în constituția franceză, din 1791 cum s'a conceput în acea epocă una dintre ideile fundamentale în politica culturii, aceea a gratuității învățământului. Dispozițiunea ce proclamă dreptul la instrucție gratuită pentru toți oamenii, este așezată alături de normele pentru creierea și organizarea așezămintelor generale de ajutorare publică, și astfel ne apare ca un act de filantropie și asistență,¹⁾ spre deosebire de concepțiunea contemporană, de a instrui pentru a deriva libertatea spiritului.

Această concepțiune a evoluat mult până la constituția franceză din 1875, ea a fost schimbată deja în prima constituție republicană dela 10 Iulie 1793 care proclamă că „societatea trebuie să favorizeze în toată puterea, progresele rațiunii publice, și să pună instrucția la îndemâna tuturor cetățenilor“²⁾. În această constituție concepțiunea asupra instrucției, apare deja schimbată, apare garantarea din partea statului a dreptului — la instrucție, ca ideie fundamentală în organizația de stat, alături de garantarea celorlalte drepturi cardinale.

*

Dela apariția primei constituțiuni franceze și până în prezent distingem după natura lor un mare număr de constituțiuni

1) Idem, ibidem pag. 34.

2) Idem, ibidem pag. 34.

individualisto-liberale, apărute mai ales în sec. al 19-lea, cât și un număr de constituțiuni, cari pe lângă recunoașterea primatului socialului sunt inspirate de principii totalitariste uneori cu monopolul statului în acțiunile culturale. Aceste constituțiuni sunt caracteristice mai ales desvoltării vieții publice a diferitelor state după primul războiu mondial.

Primele constituții ale sec. al 19-lea pun un accent deosebit mai ales pe principii de organizare a instrucției în timp ce constituțiile contemporane îmbrățișează politica culturii în întreg complexul său: organizarea educației, a creației și a propagării culturii ca manifestări și acțiuni necesare afirmării unei politici a culturii majore.

Interesant este să comparăm politica culturii în constituția României Mari, cu textele referitoare din câteva constituții europene, prin toate trei formele de manifestare a unei politici de cultură majoră și anume politica educației, creației și a propagării culturii.

Dela început se poate remarca faptul că în timp ce în constituția românească se întâlnesc numai două articole privitoare la politica culturii, în alte constituții textele privitoare la cele trei moduri de manifestare a politicii culturii sunt ample. Citez pe cele mai semnificative în Germania 15 articole, în Polonia 10, Danzig 7, Jugoslavia 4, Cehoslovacia 3. E adevărat că nu interesează numărul articolelor ci al ideilor și principiilor moderne cari stau la baza acestor texte, totuși faptul rămâne simptomatic.

Remarc constituția germană din 1919, — nu constituția nazistă și ea apreciabilă în acest sector, — citez totuși constituția dela Weimar căci ea apare cu 4 ani înaintea constituției României-Mari care se putea inspira, nu din forma centralistă de preocupare pentru cultură a Constituției germane, ci din gradul de preocupare pentru asemenea probleme¹⁾.

---

1) Art. 142. Arta, știința și predarea lor sunt libere. Statul le acordă protecția sa și concură să le favorizeze.

Art. 143. Institutele publice trebuie să se însărcineze cu educația tinerimii. Imperiul, Țările și Comunele contribuie la organizarea lor.

Dacă aceste texte germane privesc atât de complex problema educației, nu putem nesocoti și una dintre legile europene cele mai complete privind organizarea creației culturii, legea pentru cultura Reichului din 22 Sept. 1933, care creiază 6 camere culturale: camera scriitorilor, camera ziariștilor, camera de radio, camera artiștilor de teatru, camera de muzică, camera artelor frumoase complectată mai târziu prin camera de cinematograf. „Ele reglementează chestiunile economice și sociale ale profesiunilor intelectuale și au scopul să stimuleze cultura“. Apare deci clar că aceste camere nu sunt simple sindicate sau colegii profesionale cu scopul unic de asociere, pentru apărarea intereselor profesionale ci sunt mai înainte de toate institute de cultură menite să o stimuleze și să o promoveze. Această dublă funcțiune a camerelor culturale le dau valoarea și le situiază ca instrumente necesare pentru realizarea unei politici a culturii majore.

*

Art. 145. Instrucția e obligatorie. La baza împlinirii acestei datorii se găsește școala populară (Volksschule) cu 8 ani de clasă cel puțin și școala complementară, anexată la ea, pentru tineri până la 18 ani împliniți.

Instrucția și furniturile școlare sunt gratuite în școlile primare și complementare.

Art. 146. Regimul școlar public trebuie să fie organizat după un plan de ansamblu (organisch). Pe baza unei școli comune pentru toți se ridică edificiul învățământului mediu și superior. Această construcție trebuie să țină seamă de diversitatea vocațiilor.

Pe de altă parte trebuie să se creeze, la cererea părinților, școli populare conforme cu credințele sau cu concepția lor despre lume.

Imperiul, Țările și Comunele trebuie să prevadă mijloace de resurse publice în vederea ascensiunii celor cu mai puțină stare în școlile medii și superioare și în special să ajute pe părinți în educația copiilor judecați apti pentru școli medii și superioare și aceasta până la finele acestei educații.

Civismul și învățământul profesional figurează în programa școlilor. Fiecare școlar primește la finele epocii sale de școlaritate un exemplar din Constituție.

Educația populară (Volksbildungswesen), y compris universitățile populare trebuiesc favoritele de Imperiu, Țări și Comune.

Art. 150. Monumentele de artă, de istorie și ale naturii, ca și ale peisajului se bucură de protecția și grijile Statului.

Statului îi revine dreptul de a conserva emigrarea bogățiilor artistice germane.

Constituția Polonă din 17 Martie 1921 este tot atât de interesantă ¹⁾.

*

E de relevat deasemenea Constituția orașului liber Danzig din 11 Maiu 1923 pentru accentul său social ²⁾.

*

Cu aceleași preocupări apare în Cehoslovacia constituția din 2 Februarie 1920 ³⁾.

*

---

1) Art. 94. Cetățenii au datoria de a da educație copiilor lor, de a face din ei buni cetățeni ai patriei și de a le asigura cel puțin o instrucție elementară...

Statul are de asemenea datoria de a da în chip direct cetățenilor puși sub supravegherea sa directă în institute publice, cum sunt casele de educație, etc., posibilitatea de a se cultiva.

117. Cercetările științifice și publicarea lor sunt libere.

Art. 118. Instrucția primară e obligatorie pentru toți cetățenii.

Art. 119. Învățământul e gratuit în toate școlile Statului sau ale colectivităților locale autonome.

Statul va asigura elevilor deosebit de înzestrați, dar săraci, burse în așezămintele secundare și superioare.

2) Art. 81. Educația progeniturii lor (a părinților) în vederea dezvoltării lor fizice, morale și sociale e prima datorie și dreptul natural al părinților. Comunitatea politică supraveghează felul în care ei și-o îndeplinesc.

Art. 82. Legislația trebuie să procure copiilor naturali, pentru dezvoltarea lor fizică, morală și socială, aceleași condițiuni ca și copiilor legitimi.

Art. 101. Arta, știința și predarea lor sunt libere. Statul asigură protecția sa și e dator să contribuie în mod larg la progresul lor.

Art. 103. Există o obligație școlară generală... Învățământul și furniturile școlare în școlile primare și complementare sunt gratuite.

Art. 108. Instrucția civică e materie de program în școli. La sfârșitul celor șase ani de școală, fiecare elev primește un exemplar din constituție.

Art. 109. Monumentele de artă, istoria și monumentele naturii ca și țărani se bucură de protecția și grija Statului.

E de datoria Statului să împiedece transferul în străinătate al patrimoniului artistic.

3) Art. 118. Arta ca și cercetările științifice sunt libere atât cât ele nu implică o atingere la legea criminală.

Art. 119. Învățământul public e organizat în așa fel ca să nu fie în contradicție cu cercetările științifice.

Constituția Jugoslavă, în aceeași ordine de preocupări proclamă, libertate, protecție și sprijinul artei și-a științei¹⁾.

*

Austria se inspiră din principii centralizatoare în constituția sa din 1920 și în cea din 1934.

*

Între constituțiile contemporane trebuie să relevăm pentru concepția lor adânc socială, constituțiile sovietice și anume constituția din 1918²⁾.

Un remarcabil progres au realizat sovietele prin Constituția din 1936³⁾.

Organizarea învățământului Sovietic se caracterizează în afară de accentul profund social, prin două particularități. 1. Preferința și orientarea învățământului spre nevoile de educare a clasei proletare și 2. prin caracterul său politic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Art. 16. Artă și știința sunt libere; ele se bucură de protecția și sprijinul Statului.

Învățământul universitar e liber.

Învățământul relevă dela Stat.

În toată țara ele se sprijină pe aceeași bază, adaptându-se la mediul căruia îl este destinat.

Învățământul primar relevă dela Stat; el e general și obligator.

Învățământul oficial e dat fără cheltueli de înscriere, fără taxe școlare sau altele.

Statul va favoriza opera de educație națională.

2) Art. 17. În scopul de a asigura proletariatului mijloacele reale de a se instrui, Republica socialistă federativă Rusă a Sovietelor își face o datorie din a da lucrătorilor și țăranilor instrucția gratuită, complectă și întreagă.

3) Art. 121. Cetățenii U. R. S. S. au dreptul la învățământ.

Acest drept este asigurat prin învățământul primar general și obligator, prin gratuitatea învățământului, inclusiv a învățământului superior, prin sistemul bursei de stat acordate majorității covârșitoare a studenților școlilor superioare, prin învățătura în școli în limba maternă, prin organizarea pe lângă fabrici, șovhozuri, stațiuni de mașini agricole și tractoare și pe lângă colhozuri a învățământului gratuit profesional, tehnic și agronomic pentru cei ce muncesc.

Acest lucru îl afirmă programele oficiale al învățământului în republica sovietică ¹⁾.

*

Examinarea regimului culturii în Italia azi nu mai este interesantă, o falsă și totalitaristă concepție stă la baza doctrinei culturale fasciste. Schimbările politice au adus la desființarea celebrei Carta del lavoro care cunoștea două puternice organizații în serviciul politicii culturii: Academia Regală Italiană 1926, pentru sprijinirea creației științifice și Dopolavoro, 1925, pentru cultivarea progresului și propagarea culturii.

*

Pentru motivele arătate, pozițiunea adoptată de diversele constituții, față de principiul neutralității școlare, ce derivă din însăși principiul libertății învățământului, este fundamental deosebită. Deoparte constituții centraliste întemeiate pe principiul școală cu tendință, — de alta constituții întemeiate pe cea mai largă libertate a învățământului, ca sursă indispensabilă pentru progresul culturii și care germinează în ideea de libertate individuală ce s'a impus irezistibil ordinii sociale a veacului trecut.

În multe dintre constituțiile neutrale în politica culturii, spre deosebire de cele cari o dirijează centralist, proclamarea regulilor fundamentale de organizare este deficitară. Așa este în Franța în constituția din 1875, abrogată numai în părțile politice de actele constituționale ale mareșalului Petain din 1940, apoi Elveția în

---

1) Bărsănescu op. cit. pag. 62. „Școala n'a fost niciodată apolitică; scopul său și problemele ei, programele și metodele ei au fost totdeauna determinate de clasa dela putere“. (Din „programele oficiale ale învățământului în Republica Sovietelor“).

„Neutralitatea școlară e o „ipocrizie“ occidentală, repeta Lenin. Niciodată nicio școală n'a fost neutră. Școala comunistă n'a fost și nu este; ea propagă, ea impune o doctrină, o „ideologie“, „un sistem de idei, de sentimente și reguli de conduită, care domină întreaga viață“. (Ibidem, pag.16).

„...Școlarii trebuie să asimileze noțiunile fundamentale de „filosofie marxistă nu numai pentru a fi în stare să le expună în mod corect la examene, dar și pentru a se pătrunde de spiritul lor“.

constituția federală din 1874 Belgia care în constituția sa din 1921 proclamă lapidar „învățământul e liber, orice măsură preventivă este interzisă instrucția publică dată cu cheltuiala Statului e deosemena reglementată de lege“, și apoi de aceeași inspirație, constituția țării noastre. Din preocuparea constituțională deficitară a constituției românești, organizarea culturii în țara noastră este profund desavantajată căci atât Franța cât și Belgia dispun prin cultura lor veche, prin tradițiile create, prin institutele de educație existente, de suficiente mijloace cari să le asigure coeziunea interioară și o conștiință culturală ridicată, fără a resimți atât de presant nevoia unor garanții constituționale.

*

Dacă școala, este un element de bază în organizarea educației,— în organizarea creației și a propagării culturii devine tot atât de indispensabilă. Prin mărirea numărului școalelor creăm instrumentul cel mai valoros pentru o mare politică a culturii. Așa se așează pe linia subiectului nostru și principiul descentralizării universitare pusă mult în discuțiune prin legătură cu prezența la Brașov a Academiei comerciale

Pentru moment însă cazul nu este examinat în lumina principiilor descentralizării universitare, ci numai în aceea a marilor comandamente naționale, cari pentru restabilirea echilibrului drepturilor noastre eterne în Transilvania de Nord pasionează lumea pentru a reclama prezența ei la Cluj.

Dacă ne reîntoarcem însă la principiile sănătoase ale politicii culturii, de a înmulți școlile și de-a crea puternice centre de iradiațiune culturală superioară, trebuie să recunoaștem valabilitatea principiului descentralizării.

Dar oricât ar fi de salutar acest principiu și oricât marele număr de universități germane sau cele italiene, răspândite pe un teritoriu cu puțin mai întins decât al României, ar însemna un argument pentru aplicarea largă a acestui principiu, cu regret trebuie să constatăm stăpânirea nu poate, iar opinia publică întârzie a porni o acțiune serioasă pentru a crea condițiuni universitare, facultăților izolate. Aceste condițiuni în primul rând sunt de ordin material, local, cămine, bibliotecă, laboratoare muzee, etc.

Cine iubește universitatea și crede în prezența ei ca factor de iradiațiune culturală trebuie să se sbuciume pentru angajarea spiritului public pe linia obligațiunii de-a o îmbrățișa, cu un sprijin efectiv.

*

Reguli de valoare egală, stabilesc și în politica creației culturii, că fără o formulare constituțională a ei, fără garanțiile necesare, fără mijloace de fapt înstituite pe cale regulamentară, fără tradiția întitutelor de cultură, tolerăm vinovat așezarea ordinii culturale pe lina marilor dezastre.

În România creația culturală este lipsită de orice sprijin constituțional iar garantarea ei deabia mijește în legea proprietății literare și artistice.

*

În ce privește propagarea culturii constituția noastră este mai mult deficitară. Libertatea de-a comunica și publica idei prin graiu, prin scris și prin presă este o dispoziție constituțională, nu pentru propagarea culturii în generalitatea sa, ci pentru o anumită libertate în manifestările de opinii, și cu specială privire la viața politică.

Aici vă rog să-mi permiteți o intercalare în care să arăt ce sistem nenorocit de censură practică regimurile autocrate, abilitând în rol de censori ai scrisului, inclusiv cel științific, persoane în totul ignorante.

Pentru a ține sus flacăra spiritului de împotrivire, dar respectând adevărul științific în repetate rânduri până în 1944 am publicat studii și articole cari după regulile regimului trebuiau interzise de censură „et risum teneatis amici” toate aceste articole au fost admise de censură nu din dorința de a menaja spiritul de cercetare științifică ci din crasă ignoranță.

*

Cărturarii noștri toți trebuie să fie întristați că în România mijloacele manifestării politiceii culturii nu sunt indicate de dispozițiuni constituționale cari să privească instrucția populară, școli de adulți, universități libere, biblioteci publice, săli de lectură,

institute de cercetări și laboratoare, susținute publicațiuni filozofice și tehnice, teatre, expoziții, muzee și alte asemenea a căror libertate și poate chiar și autonomie să fie susținută și apărată de Stat. Nici unde libertatea nu este mai de folos ca în manifestările culturale bazate în mod necesar pe libertatea spiritului, care răspunde oricând cu Galileu: „E pur si mouve”.

*

Deaceia conferința mea rostită într-o vreme în care se așteaptă mari prefaceri în ordinea socială și îmbunătățite așezări constituționale, cari să garanteze libertatea în înțelesul său superior, este un apel, la toate straturile muncii, să se grupeze în jurul cărturarilor și mobilizând forțele noastre să putem cuceri, în viitoarea ordine constituțională, poziții majore pentru cultură.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

